

Kleur in de keramiek

Deel 2 Kleurcontrasten (B)

Kleur is een belangrijk element in het werk. De theoretische achtergrond ervan geeft inzicht in de manier waarop kleur kan worden toegepast. Boekenvol zijn over het gebruik van kleur in de schilderkunst geschreven, over kleur in de keramiek is minder bekend. Wat 'doet' kleur precies en waarom 'doet' het dat? Deze korte serie artikelen vertrekt van de ingewikkelde kleurtheorie naar de praktijk van het werken met kleur in de keramiek. Deel 1 Kleurtheorie werd gepubliceerd in K36. In K39 was deel 2A te vinden, over de eerste drie kleurcontrasten uit de constructieve kleurenleer van Johannes Itten. Deze en volgende keer het vervolg op de kleurcontrasten. Later volgen thema's, interpretaties en oefeningen.

Door Yna van der Meulen

De zeven kleurcontrasten*

Kleuren kunnen elkaar versterken of verzwakken, dat wordt *kleurcontrast* genoemd. Johannes Itten beschouwde de contrastwerking van kleuren en de ordening daarin als de basis voor esthetisch kleuronderzoek. Hij onderscheidde zeven kleurcontrasten, die onderling dermate verschillen in hun optische, expressieve en constructieve werking, dat het de moeite loont ze elk afzonderlijk uitgebreid te bestuderen.

4. Complementair contrast

Complementair contrast ontstaat door kleuren naast elkaar te zetten die in de kleurencirkel recht tegenover elkaar staan. Dit is het sterkste kleurcontrast. (Dat geldt nog meer voor de complementaire kleuren in het CMYK-systeem dan voor die in de kleurencirkel van Itten.) Bij complementaire kleuren komt de kleurwerkelijkheid overeen met de kleurwerking; beide kleuren versterken elkaar. De complementaire kleuren geel en paars vormen ook een sterk licht-donkercontrast; roodoranje en blauw-groen het sterkste warm-koudcontrast; rood en groen hebben eenzelfde helderheid en lichtkracht.

Volgens de kleurenleer van Itten zijn twee kleuren complementair als ze in gelijke menging een neutraal grijs op-

Deze kleurencombinatie vormt zowel een complementair contrast als een sterk warm-koud contrast. Philippe Buraud en Jacqueline Hoerter brengen eerst terra sigillata's aan, dan vindt, na de elektrische stook op 980 °C, ook nog een rookstook plaats. 'De meeste terra sigillata is oranje, bruin of zwart. Maar wij wilden wat anders en dat lukte. De spontane kleurschakeringen verzachten de strakke vormen.'

(zonder titel, 2013, Ø 22 cm, foto: Philippe Buraud)

Een 'waterige' – en naar mijn idee zeer vrouwelijke – variant op een (min of meer) complementair contrast. Werk van [Tessa Eastman](#): 'Ik heb deze zachte, min of meer complementaire kleuren gekozen om de harde punten zachtheid en warmte te verlenen. Ik kijk altijd naar de natuur als ik werk wil ontwikkelen dat een vreemde ambiguïteit moet hebben. **Spikey Subservient Creature** is geïnspireerd op zaad van de Mexicaanse Aztekium ritteri cactus, prachtig door de microscoop gefotografeerd door wetenschapper en kunstenaar Rob Kessler. Ik houd van de tegenstelling tussen de twee delen. Ik heb hiervoor een scala aan zachte, pastelkleurige glazuren gebruikt die het beste in elkaar naar boven halen. Voor het staartachtige deel heb ik tinten glanzend seringenvila gebruikt; mat babyblauw en roze met pastelgeel zijn met zorg uitgekozen voor het puntige deel, zodat de agressieve vormen een zachte en uitnodigende uitstraling zouden hebben. Subservient (slaafs of onderdanig in het Nederlands) staat – volgens het woordenboek – voor: 'Gewillig zijn datgene te doen wat anderen willen, of je eigen wensen minder belangrijk vinden dan die van anderen.' En ik zie verband tussen dit vreemde keramische wezen en de mens, als iemand probeert zich in bepaalde opzichten zo aan te passen aan anderen, dat hij of zij afweerpinnen gaat ontwikkelen en andere, meer vormeloze uitsteeksels.'

'De glazuren zijn in lagen met de kwast aangebracht; met na elke laag een stook tussen 1100 en 1260 °C. Dat betekent – inclusief de biscuitstook – zes stoken. Het voordeel van kwasten is dat er geen giftige stoffen in de lucht vrijkomen zoals dat bij spuiten het geval is. En het werkt bovendien zuiniger, zodat ik slechts kleine hoeveelheden hoeft te mengen. Tijdens de stook rustte het werk op steunen, omdat het geen duidelijke basis heeft. Het geheel stond op een plaat van klei met een laag zand erop, zodat eventueel afdrupend glazuur zich niet aan de ovenplaat kon hechten.' (**Spikey Subservient Creature**, 2017, 30 x 28 x h 25 cm, foto: Mitchell Sams)

leveren; in het CMYK-systeem zou dat zwart zijn en in het RGB-systeem wit, aangezien twee complementaire kleuren samen altijd het hele spectrum aan kleuren in zich dragen (zie deel 1). In schilderijen met complementair contrast worden tegelijkertijd vaak de mengkleuren van beide uitersten gebruikt, om deze bij elkaar te trekken. In de natuur zijn zulke mengkleuren overvloedig te vinden, vooral van rood en groen.

5. Simultaancontrast

Als een bepaalde kleur sterk aanwezig is te midden van een neutraalgrijze omgeving (of omgekeerd), lijkt het grijs de complementaire kleur ervan aan te nemen. Dit is het simultaancontrast. Blijkbaar heeft het oog er 'behoefte' aan de 'ontbrekende' kleuren te completeren, het zoekt evenwicht. Om dezelfde reden ontstaat er eveneens een nabeeld in de complementaire kleur als je enige tijd intensief naar een bepaalde kleur hebt gekeken (dat geldt ook voor zwart-wit afbeeldingen), het zogenaamde succesiecontrast. Het ene verschijnsel treedt dus gelijktijdig op, het andere kent een tijdsverschil.

Julia Huteau weet als geen ander met contrasten te spelen. Haar recente werk gaat over vorm en kleur en hun wederzijdse beïnvloeding. Daarmee geeft ze haar objecten een heel eigen karakter en weet ze de toeschouwer op het verkeerde been te zetten. Het getoonde werk is een eenvoudige sculpturale vorm van porselein met een beschildering van parallel lopende stroken gekleurd porseleinslib. Er is een suggestief kleurverloop van oranje naar het complementaire blauw. Julia Huteau over haar werk: 'Kleur speelt een belangrijke rol in mijn werk, want het is kleur geweest die me naar deze vormen heeft geleid. De l'espace entre les couleurs is een van de series waarin ik vormonderzoek doe middels gekleurde keramische sculpturen. Ze zijn zowel gebaseerd op theorieën over objectieve kleurverhoudingen als op kosmische en wetenschappelijke concepten als transformatie en expansie. Bijvoorbeeld met kleuren die zich tegenover elkaar op de kleurencirkel bevinden, al dan niet gecombineerd met neutraalgrijs. Met dank aan Itten. Vormen kunnen me fascineren of vervelen. Daarom wil ik vormen schepenen die buiten elk referentiepunt staan. Zo vind ik uniek werk. Wat ook mijn inspiratiebron moge zijn, ik zoek het grote onbekende, datgene wat nog niet ontdekt is in de wereld, in het universum en – meer persoonlijk – in mezelf.'

(De l'espace entre les couleurs, 2017, 15 x 15 x 12 cm, foto: Julia Huteau)

Het simultaancontrast is in feite niets anders dan de zoektocht van het oog naar de complementaire kleur bij een bepaalde kleur. Het effect doet zich ook voor bij twee zuivere kleuren, die niet helemaal complementair zijn. Beide kleuren proberen dan de ander in een complementaire positie te duwen. Hetzelfde gebeurt als rood en geel in een compositie niet op een blauwe achtergrond, maar op een blauwgroene achtergrond worden gezet; daarmee is de harmonie verbroken. Een sterker licht-donkercontrast of een kwantiteitscontrast versterkt het simultaancontrast. Voor een 'trillend' effect worden wel complementaire kleuren

naast elkaar gezet (bijvoorbeeld in strepen), waarvan de één een fractie lichter is gemaakt, waardoor de kleuren als het ware 'botsen'. Het effect wordt soms gebruikt in abstracte kunst, en ook in 'kijkgrapjes'. Ook hier zoekt het oog evenwicht en vindt het niet. Reclame- en ook andere teksten worden wel in simultaancontrast gezet, om meer op te vallen. Vaak bevordert dit niet de leesbaarheid en roept het eerder irritatie op. Een (afgezwakt) simultaancontrast met een meer of minder neutraal grijs vlak of achtergrond kan ook de levendigheid van een compositie vergroten als in het grijs de complementaire kleur lijkt door te schijnen; het suggereert diepte en contrast. In veel gevallen is simultaancontrast echter ongewenst. Je kunt dit contrast verminderen of zelfs verhinderen, door wat van de hoofdkleur bij het neutraalgrijs te mengen. Versterken kan ook: door wat van de complementaire kleur bij het neutraalgrijs te voegen.

* Johannes Itten, *Kunst der Farbe*

Neutraalgrijs blijft niet onberoerd met zulke felle kleuren ernaast: simultaancontrast.

María Wojdat over deze werken: 'Voor mij zijn kommen abstracte objecten en ik gebruik kleur om de vorm te segmenteren en te definiëren: de buitenkant, de rand, de binnenkant. Het wandobject heb ik gemaakt als een abstracte verschuiving van de lijnen, vlakken en kleuren die ook in mijn komvormen zijn te vinden; gearrangeerd en gecomponeerd tot nieuwe vormen in een andere dimensie. Na de biscuitstook dek ik delen af en spuit daarna met sinterslib; elke kleur wordt afzonderlijk aangebracht en gestookt.'

(▼ groot 'abstract' wandobject, 2016, Ø ca. 51 cm, ▼▼ groep van 4 kleine kommen, 2015, elk h 8 cm, foto's: María Wojdat)

Oranje met blauw is een heel veel gebruikte kleurencombinatie, in vele varianten, complementair of net niet.

▲ Nieuw werk van [Ellen Rijdsorp](#): 'Ik werk heel erg op gevoel. Ik heb geen vastgesteld plan, maar zoek altijd naar harmonie in kleur en vorm. Ik heb geen boodschap met mijn werk, behalve dat ik hoop dat men het als prettig ervaart. Ik heb totaal geen behoefte om te shockeren of een heftige reactie op te roepen. Ik zoek altijd een contrast tussen een gladde strakke vorm (meestal een komvorm in het midden) en daarbuiten mag er binnen een structuur van alles gebeuren. Maar er is altijd een kader. Wellicht om het in de hand te houden? In de gladde komvorm ligt ook nog

een plasje hoogglanzend felgekleurd glazuur. Ook weer als contrast op de matte komvorm.' (zonder titel, 2017, foto: Richard Jonker)

◀ [Henneke Chevalier](#) over haar werk: 'Mijn objecten zijn abstracte verbeeldingen van lucht, landschap en architectuur. Ik laat me bij het decoreren altijd leiden door de vorm. In dit geval is dat de geplooid binnenvorm. Ik versterk met mijn decoraties de vorm, tast die aan of probeer de toeschouwer juist even op het verkeerde been te zetten. Soms begin ik intuïtief, soms na lang bestuderen, met potlood een patroon aan te brengen. Ik gebruik afplaktape om delen af te plakken, die ik bij de eerste stook nog niet geglazuurd wil hebben. Dan spuit ik de eerste kleur. Meestal beginnend met de donkerste. Van te voren heb ik wel al bepaald welke kleur ik de binnenvorm geef: die blijft effen en daar stem ik de andere kleuren op af. Na het afpellen van de tape wordt het stuk gebakken. Daarna plak ik de geglazuurde delen af en spuit ik de volgende kleur. Zo behoud ik de strakke lijnen tussen de verschillende motieven. Ik gebruik glazuren die ik zelf ontwikkeld heb en die ik inkleur met de pure metaaloxides kobalt, koper en nikkel. Alleen voor rood neem ik een synthetisch kleurmengsel.' (Schaaltafel, 2005, h 17 cm, foto: Roelof Feringa)